

Urbán Tamás – életút-interjú

Készítette: Jávorszky Béla Szilárd

A beszélgetés időpontja: 2015. december 1., Budapest

Szerkesztett, tömörített, kiegészített, lábjegyzetelt változat.

Jávorszky Béla Szilárd:

Indításként: milyen családba születettél bele 1945 nyarán Szatmárnémetiben?

Urbán Tamás:

Édesapám mezőgazdasági mérnökként végzett a pallagi mezőgazdasági akadémián, de mivel nem tudott elhelyezkedni a szakmájában és a rokonságban volt már vasutas, a negyvenes években ő is vasúti tisztként dolgozott. Édesanyámat is így ismerte meg. Tudni kell, hogy édesanyám apja, azaz az én nagyapám vámtiszt volt, s ahogy mozgott a határ, úgy kellett neki is mozognia vele. Eredetileg Debrecenben állomásozott, onnan került át Nyírábrányba, ahol épp apám indította volna a vonatot, mikor az utasok mondták neki, hogy „hát nem indulhatunk, mert a vámtiszt úr lánya még nem érkezett meg.” Őt azonban nem érdekelte a vámtiszt lánya, úgyhogy jelt adott a mozdonyvezetőnek, az pedig elindult. Ekkor futott be édesanyám az állomásra. A táskáját előzetesen a cselédlány már felrakta a vonatra, úgyhogy azt vitte a vonat, ő maga azonban csak állt ott az állomáson és nem hitt a szemének. Micsoda dolog az, hogy nélküle ment el a vonat! Hát így ismerkedett meg édesapámmal.

Ez valamikor 1943-ban történhetett, utána édesapámat behívták katonának (huszárnak), és 1945 elején München vagy Nürnberg közelében amerikai hadifogságba került. Onnan azért egyszerűbb volt meglépni, mint az oroszoktól, úgyhogy októberben vissza is jutott Budapestre, ahol az egyik rokontól tudta meg, hogy közben megszületett a fia.

Jávorszky Béla Szilárd:

Elsőszülött vagy?

Urbán Tamás:

Igen. Sőt, egyetlen. Amint meghallotta a hírt, apám persze azonnal utazott tovább, Debrecenben megtudta, hogy a családja időközben a később ismét Romániához tartozó Szatmárnémetibe került, úgyhogy jött utánunk. 1945 novemberében szerzett két teherszállító marhavagont, az egyikbe bepakolták a bútorokat, a másikba betett egy kályhát, az oldalfalán vágott egy lyukat, kidugta rajta a kéményt és úgy szállította haza két nap alatt Szatmárnémetiből Debrecenbe a családot. A nagybátyja volt a debreceni állomásfőnök, az ő Arany János utcai házába költöztünk végül be.

Jávorszky Béla Szilárd:

Volt zenész a rokonságban?

Urbán Tamás:

Nem, senki. A szüleim – mintegy a polgári nevelés részeként – zongoraórákra járattak, aminek később meglelt az az előnye, hogy a középiskolában két osztálytársammal zenekart alapítottam. Petrányi Gyula, a híres debreceni professzor¹ fia volt az egyik tag, aki ma egy

¹ Petrányi Gyula (1912–2000) Széchenyi-díjas orvos, belgyógyász, immunológus, az orvostudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A klinikai immunológia, az autoimmun betegségek kóroktani kutatásának iskolateremtő alakja, több korszerű immunológiai diagnosztikai és terápiás eljárás magyarországi bevezetése fűződik a nevéhez (pl. biopszia, nukleáris medicina).

magánkórházat vezet külföldön, a másik Korcsmáros János, későbbi TSZ-elnök, én pedig zongoráztam. Kisebbségi iskolai rendezvényeken léptünk fel, ilyenkor azt a tíz számot, amit tudtunk, eljátszottuk. A *Ciao Mariná*-t és más korabeli olasz, illetve magyar táncdalokat, slágereket.

Mivel egy évvel később kezdtem az iskolát, 1964-ben érettségiztem Debrecenben, majd felvettek a Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karára. Édesapám ekkoriban már szintén Budapesten, a Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott, és csak hétvégenként járt haza. Úgyhogy eladtuk a debreceni házunkat, és annak az árából a Mártírok útja² közelében, a Horvát utcában vettünk egy öröklakást. De aztán két és fél év után kibuktam az egyetemről, egyszerűen nem izgattak azok a matematikai képletek és a más tudományok, amelyeket ott oktattak. Amúgy a villamosmérnöki karon egy évfolyamra jártam Bródy Janival.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ekkoriban már fotóztál?

Urbán Tamás:

Igen, még gimnazista koromban egy debreceni anketon ismerkedtem össze Kotroczó Istvánval, a Magyar Ifjúság fotóriporterével. Két napot töltöttem vele, és attól kezdve csak a fotózás érdekelt. Korábban hangmérnök szerettem volna lenni, nagyon izgatott a kép és a hang kapcsolata, kisgyerekként nagyon imponált nekem, hogy valaki a keverőpulton játszik a zenével.

Azért is választottam a Műegyetem híradástechnikai szakát, hogy egyszer majd hangmérnök lesz belőlem. Az ötvenes-hatvanas évek egyik leghíresebb magyar szakembere, Lohr Ferenc³ könyvét rongyosra olvastam, vastagon aláhúztam benne mindent. Aztán kiderült, hogy ehhez a szakmához nem árt némi zenei képzettség, Lohr is le tudott például játszani minden darabot. Nekem viszont se a hallásom nem elég hozzá, se a zenei tehetségem. A Kotroczóval való megismerkedésem pedig minden korábbi tervemet felülírta. A gimnázium utolsó évében jelentek meg az első fotóim a Hajdú-bihari Naplóban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ezek voltak az első szakmai sikerek?

Urbán Tamás:

Hogy mennyire volt szakmai, nem tudom, de én kétségkívül sikerként könyveltem el. Ahogy az első eladott fotóimat is. Hajdúszoboszlón 1963-ban adták át a Béke SZOT üdülőt, hatalmas modern épület, kétágyas, loggiás szobáiban több mint 350 vendéget tudott fogadni. Kimentem megnézni a csodahotelt és vittem magammal a gépemet is. Mikor a fiatal recepciós hölgy meglátott, oldalamon a masinával, egyből kérdezte, hogy a Képzőművészeti Vállalattól jöttem-e? Akkoriban ugyanis csak ennek az állami cégnek a fotósai készíthettek képeket az új létesítményekről, amelyeket aztán képeslapként a helyszínen árultak. Ez az új üdülő azonban valamiért elkerülte a figyelmüket. Mivel abban az időben az emberek többségének még nem volt saját fényképezőgépe, az üdülők mindenhol örömmel vették a kétforintos üdvözlőlapokat, ráírták, hogy milyen nagyszerű a kilátás, meg az ellátás, és küldték őket a

² Ma Margit körút.

³ Lohr Ferenc (1904–1994) az első magyar hangmérnök, a filmhangosítás nemzetközi híri szakértője. Több mint hetven filmet hangosított, köztük az első szűk értelemben vett magyar hangosfilmet, az 1931-es *A kék bálványt*.

családnak vagy a munkatársaknak. Szóval turnusváltáskor hosszú sorok kígyóztak a képeslapárus pultja előtt.

Mondtam az ifjú hölgynek, hogy ugyan nem a Képzőművészeti Vállalattól jöttem, de szívesen készítek nekik fotókat, ha közben nekem is segítenek modelleket szervezni. Merthogy kitaláltam, hogy bizonyos erkélyeken legyenek emberek, másokon meg ne legyenek. Megegyeztünk. Készítettem az épületről pár kockát, csak úgy kézből, bevonatoztam Debrecenbe, az Ofotért boltban vettem 9x14 centiméteres fotópapírt, méghozzá olyat, amelyiknek a hátoldalára rányomtatták a képeslapokon látható pár vonalat. A kölcsönlaboratóriumban előhívtam a filmet, majd elkezdtem a sorozatgyártást. Lassan haladtam, ha jól emlékszem kétszáz darabra gondoltam, annyihoz elég vegyszert találtam a laborban. Sajnos a „gyártási folyamat” szűk keresztmetszete a szárítás volt, ugyanis csak egy kis 18x24-es szárító állt rendelkezésemre, ez pedig ilyen mennyiséget csak órák alatt szárított meg. A kétszáz darabbal reggel 9-re lettem kész, kivonszoltam magam az állomásra, és a legközelebbi vonattal visszautaztam Hajdúszoboszlóra. Kítettünk néhány mintaképet a pultra, az emberek pedig ötösével, tízesével vitték őket. Lényegében negyedóra alatt elkapkodták a tizenkét órás munkával legyártott műveimet.

Életem első fotós keresete volt ez. Közben pedig elkészítettem azokat a képeket is, amelyeket eredetileg szerettem volna. Mondtam, hogy erre és erre az erkélyre kérek embereket. És a főnök intézkedett, a liftes fiúk kiabáltak, az üdülők pedig készségesen kiálltak. Az egyik kép később a Fotó újságban is megjelent. Voltaképpen ez volt az első szakmai sikerélményem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Gondolom, Budapestre kerülve Kotroczóval sűrűbben találkozta.

Urbán Tamás:

Hogyne. De már addig is tartottuk a kapcsolatot. Amikor csak Debrecenbe jött, szerveztem neki csajokat, hogy lehessen őket fotózni. Tőle lestem el a technikát és a laborálást is. Debrecenben a KISZ-bizottság laboratóriumába jártam be, Budapestre kerülésemtől pedig a Magyar Ifjúság szerkesztőségébe. Persze akkoriban még föl sem merült, hogy ott külsőként közöljék a képeimet, viszont a Jövő Mérnökében, az Egyetemi Életben és a Közgazdaszban sorra jelentek meg a fotóim. Tulajdonképpen a fővárossal is Kotroczón keresztül ismerkedtem meg, rendszeresen elkísértem, boldogan cipeltem a táskáját és szaladtam le sörért, ha kért. Vonzott a szerkesztőségi légkör, vonzott az újságírás, vonzott a fotografálás is.

Közben a Műegyetemen folyamatosan azt éreztem, nem nekem való hely. Az első két évben kizárólag elméletet tanultunk, a szoftverfejlesztő és úrutazó Charles Simonyi apja, Simonyi Károly villamosságtan könyve például semmiképpen nem számított egyszerű olvasmányoknak. Szép lassan elmaradtam az egyetemről, a szüleim természetesen el voltak keseredve, emiatt egy ideig tessék-lássék módjára próbálkoztam még, de hasztalan. El lehet képzelni, mit szóltak a mi kispolgári családjunkban ahhoz, hogy engem egy általuk lenézett szakma vonzott. Hogy szélhámosnak tartott újságírókkal lófrálok klubokba meg össze-vissza. Ám lassan beletörődtek. De csak akkor mertem megkérdezni tőlük, hogy mit szólnak a fotós pályámhoz, amikor 1985-ben megkaptam a Balázs Béla-díjat. Addig eléggé fekete báránynak számítottam a családban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Melyik szerkesztőségbe vettek fel először státuszba?

Urbán Tamás:

A Pest Megyei Hírlaphoz. Egy társasággal állandóan a Blaha Lujza téri sajtószékházban, a Népszabadság földszinti klubjában üldögéltem, akkoriban még szeszes italt is lehetett ott fogyasztani. Ott fordult oda hozzám Suha Andor, a Pest Megyei Hírlap főszerkesztője, s mikor megtudta, hogy fényképezek, mondta, épp keresnek valakit az egyik várandós fotósuk helyére. Másnap vittem pár képet és egyből felvettek. Elég szépen kerestem, mert a többi fotóshoz képest jóval többet dolgoztam. Imádtam a vidéki utakat, ami nagyon jó iskola volt, hiszen napi három-négy riportot is meg kellett csinálni, ez pedig azt is jelentette, hogy napi három-négy különböző helyzetet kellett megoldani, három-négy helyen kellett kommunikálni, elintézni, hogy engedjenek fényképezni. Aztán körülbelül 1970-től már a Magyar Ifjúságnak is dolgozhattam, sőt néhány fotóm címlapra is került, ami természetesen még nagyobb dicsőségnek számított. Nem nagyon mondták meg, milyen képeket vigyek, de általában az volt a szempont, hogy jó csaj legyen rajta. Darabbéres voltam, sok fotómat leközltek, szépen fizettek érte. Úgyhogy a családnak én vettem az első televíziót.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mielőtt az Ifjúsági Magazinhoz kerültél, készítettél popzenei témájú fotókat?

Urbán Tamás:

Nem nagyon. De miután Kotroczóval voltam jóban, ahová ő ment, oda követtem. Vittem a táskáját, vittem a világítást, szívesen segítettem a labormunkákban is. Hetven literes tankokban hívtuk, mostuk, fixáltuk a filmeket, egy Leica autófókuszos nagyító állt rendelkezésre a pozitív kópiák nagyításához. Hamar megtanultam a technikai mozzanatokat, hiszen akkor már elméletben mindent ismertem. Nem panaszkodom, hiszen Kotroczó mellett egy percet nem lehetett unatkozni. Alig volt nap, amikor ne mentünk volna riportra, legtöbbször fiatal lányokat kaptunk lencsevégre. Csajok parkban, virágok között, csajok az utcán, könyvtárban, csajok vízparton, fán, csajok mindenütt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Emlékszel az első poptémájú fotóidra?

Urbán Tamás:

Persze, 1964 ősze lehetett, Zalatnay Cinit fotóztuk. Cini akkor még bőven gimnazista volt, talán már ismerte Komár Lacit, s Kotroczónak egyik nap az az ötlete támadt: csináljunk egy anyagot a szemrevaló csitrilányról. Tudni kell, akkoriban a „Kotroczó” igazi márkanév volt a magukat címlapra álmodó lányok számára. Ezrével roskadtak térdre hetente péntekenként a lepedőnyi méretű lap megjelenésekor, s az irigység tizedelte soraikat egy-egy kitekert pozitúrában megjelenő nő láttán. Ezek a képek hamarosan a gyárak üzemcsarnokainak falát, az esztergagépek monoton koszosságnak háttérét voltak hivatva feldobni. Úgyhogy mikor Kotroczó felhívta Cinit, hogy „Kiskegyed, remélem ráér ma délután, mert forgatnánk Magácskával!”, ő bizony köpni-nyelni nem tudott. „Hozzon Magácskával egy esernyőt, egy lepedőt, s egy gyertyatartót”, tette hozzá némi misztikummal a hangjában, majd látva értetlenségemet a rá jellemző tömörséggel közölte, hogy a Kerepesi úti temetőbe megyünk.

Ciniék akkoriban a Frankel Leó utcában laktak, emlékszem, a hátsó ablakon át adta ki a cuccokkal teli sportszatyrot, hogy aztán Kotroczó kérésére szellemesdit játsszon a munkásmozgalmi sírok között. Persze az ott készült képek nem jelenhettek meg a lapban, hisz botrány kerekedett volna belőlük, de kétségkívül jó móka volt.

Visszamentünk a szerkesztőségbe, hogy előhívjuk a filmet, Cini onnan telefonált haza, hogy „Mama, ne idegeskedjél, a Toncsi bácsi lepedője és az ezüst gyertyatartó nálam van.” Azzal letette a kagylót. Ezt követően hazakísértük villamossal, elbúcsúztunk tőle, majd

visszamentünk befejezni a laborálást. Azóta is, ha elmegyek a Frankel Leó utcai ház előtt, mindig eszembe jut ez a fotózás, magam előtt látom Toncsi bácsit, amint éppen lefeküdni készül, de csupasz a matraca, nincs lepedő, s nem hisz a szemének, még gyertyát sem tud gyújtani, mert sehol az ezüst gyertyatartó.

Jávorszky Béla Szilárd:

Meséled, hogy akkoriban neked, mint táskahordozónak az volt a dolgod, hogy szerezz csajokat a fotózáshoz. Ez mit jelent? Az utcán egyszerűen leszólongattad őket?

Urbán Tamás:

Igen, megkérdeztem, nincs-e kedvük modellet állni, és általában benne voltak. Akkoriban a Magyar Ifjúság vagy a Füles címlapján nemcsak modellek vagy ismert személyiségek szerepeltek, hanem kvázi „csajok az utcáról”. Érdekes módon nem sok negatív élményem van ezzel kapcsolatban. Pedig még fizetni sem fizettünk érte semmit. A lányok egyszerűen örültek az alkalomnak, maximum később kaptak ajándékba néhány fényképet. Voltak persze fotósok, akik ezzel a helyzettel visszaéltek, de egy ilyen ajánlat azért általában visszautasíthatatlan volt.

Akkoriban mindenki az újságok borítóját nézte. Rengeteget jártunk gimnáziumokba, egyetemekre. Dolgoztam már a Közgazdásznak, az Egyetemi Életnek, mindenhol csak csajokat fotóztam. Jó iskola volt ez. Eszméletlen mennyiségben lőttem a tekerceket, elsősorban hétköznapi, de szemrevaló hölgyekre.

Jávorszky Béla Szilárd:

Zenekarokat mikor kezdtél fényképezni?

Urbán Tamás:

Az már a hatvanas évek második felében történt. Jártam a fényképezőgéppel a koncerthelyeket, elsősorban a Műszaki Egyetem klubjait. Sokszor megfordultam a Kinizsi utcában, az Építész klubban, a Bercsényiben, de a legtöbbet a Vár Klubban fotóztam. Jóban voltam az igazgatóval, ott voltam a híres neves beatfilm⁴ forgatásán is.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ekkoriban már a Budai Ifjúsági Parkban is megfordultál?

Urbán Tamás:

Nekem az később jött. Azt követően, hogy 1972-ben felvettek az Ifjúsági Magazinhoz. Addig csak a klubokat látogattam. Azokba is csak akkor mentem, amikor küldtek. Így fotóztam például a Kék Csillag együttest. Vagy Vikidál Gyula egyik korai zenekarát, az 1969 és 1971 között működő Gemlert, amit épp a te segítségével sikerült beazonosítanom. De mondom, ezek mind munkahelyi megbízások voltak. Nagyon kevés olyan fotós volt akkoriban, aki popzenei témájú képeket készített.

Jávorszky Béla Szilárd:

Fényképezőgép nélkül mentél koncertre?

Urbán Tamás:

⁴ Urbán Tamás itt Kovács András 1969-es *Extázis 7-től 10-ig* című filmjére utal. A Kovács Andrással készített életút-interjúnk megtalálható a csehtamasprogram.hu oldalon.

Nem. Nekem ezek tényleg csak munkák, elvégzendő feladatok voltak, amit a legjobb tudásom szerint megcsináltam. Ahogy később az Ifjúsági Magazinnál is. Az IM 1965. november 15-én indult, nemrégiben volt ötven éve, hogy az első, Gaál Ferenc által szerkesztett szám megjelent. Akkoriban Kresz Albert volt a magazin fotósa. Az ötvenedik évforduló apropóján gondoltam, újra összehívom a társaságot, de aztán rá kellett jönnöm, hogy nem lenne sok értelme. Azokat, akik indították, alig egy évvel később mind kirúgták. Már az első számok egyikében a Beatlesről hoztak le anyagot, ami konzervatívabb (párt)körökben nagy felháborodást váltott ki. Akkoriban ilyen volt a világ. Bár azt, hogy mennyire szoros pórázon tartottak minket, csak utólag vettem észre. Minden lapszámot előzetesen be kellett mutatni a KISZ Központi Bizottságában, s az anyagok egy része nem jöhetett le.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mikortól lett a magazinban önálló zenei rovat?

Urbán Tamás:

Nem emlékszem pontosan, egyszer csak lett. Gaál Ferencet Gelencsér Miklós követte a főszerkesztői székben, majd jött az azóta már meghalt Szántó Gábor, aki a lappal kapcsolatos hagyatékát nekem adta át, benne eszméletlen sok levelezéssel a KISZ Központi Bizottságával és a Magyar Írószövetséggel. Ezekről akkoriban, munkatársként nem nagyon tudtam. De most megvannak nálam, nagyon tanulságos dokumentumok.

Jávorszky Béla Szilárd:

1973 júniusában ott voltál az első nagy szabadtéri könnyűzenei rendezvényen, a diósgyőri popfesztiválon, több tekercs fotót készítettél, de azok fényképek akkoriban nem jelentek meg.⁵ Hogy emlékszel magára a fesztiválra, annak miliőjére?

Urbán Tamás:

Elég különleges helyzet volt, az emberek a lelátókon ültek, a zenekarok a stadion közepén játszottak, körülöttük a pályán nagy üresség. A hangosítás katasztrofális volt, de azért beszórta a stadiont. S hogy a rendőrök miként léptek fel? Akkoriban mindenhol egyformán viszonyultak a hosszú hajhoz és a részeg gyerekekhez.

Jávorszky Béla Szilárd:

Nem akadályoztak a fotózásban? Hisz Diósgyőrben is készítettél olyan képeket, amelyeken rendőrök vezetnek ki fiatalokat a stadionból.

Urbán Tamás:

Vélhetően nem vették észre. Meg sosem csináltam ezt feltűnően. Soha nem szerettem a nagy táskát, mindig minimál felszereléssel dolgoztam, hamar megtanultam, minél kevesebb a cucc, annál jobb. Később, a nyolcvanas években a komolyabb anyagaimat – börtön, szocio, ilyesmik – szintén egyetlen géppel, egyetlen objektívvel, vaku nélkül készítettem. Hamar megtanultam, nem érdemes feltűnősködni, az nem vezet semmi jóra. Persze ha kellett, használtam teleobjektíveket vagy vakut is, sőt, egy-egy beállított poszterfotó érdekében be is világosítottam a helyszínt. Milliméterre kiszámítottam, hová helyezzem a lámpát, mindent

⁵ E fotók első publikációja: Jávorszky Béla Szilárd – Sebők János: *A magyar rock története I.*, Népszabadság Könyvek, 2005

bedobtam. A Karthagót például így fotóztam le a Metro Klubban. De a riportoknál nem nagyon csináltam felhajtást. Csendesen, beolvadni a masszába – ez volt a filozófiám.

Jávorszky Béla Szilárd:

A poszterfotók közül melyek voltak számodra a legemlékezetesebbek?

Urbán Tamás:

Rengeteget készítettem. Mindegyikre szívesen emlékszem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Volt ennek szabálykönyve? Nyilván az alakja adott volt, de adtak-e hozzá instrukciókat a szerkesztőségből vagy teljesen rád bízta?

Urbán Tamás:

Általában rám bízta. A formátum valóban adott volt, akár álló, akár fekvő fotóról beszélünk, hajszálpontosan tudtam, miben lehet gondolkodni. Megrendeztem, mint egy filmjelenetet. Az Óceán együtttest például betettem egy kavicsbányatóba.

Jávorszky Béla Szilárd:

A zenekarok partnerek voltak az ötleteidhez?

Urbán Tamás:

Abszolút. Sőt, örültek, ha volt határozott elképzelésem. Előfordult, hogy fél napon át dolgoztunk, állígtattam őket. Néha koncerten is fotóztam, ami nyilván nehezebb. Az meg, hogy milyen cuccban jelentek meg, teljességgel az ő döntésük volt. Ami az imidzsükhöz a leginkább illett.

De persze nem csak poptémájú fotókat készítettem. Talán emlékszel a *Lila ruhás nő* című „S” Modell-reklámra, amit Szinyei Merse Pál festménye alapján fényképeztem a nyolcvanas évek elején. Körülbelül egy hónapig tartottak az előkészületek, a filmgyárban varrattam a ruhákat, a fodrászt, a maszkmestert és a kellékest is onnan hívtam, mindennek ugyanúgy kellett kinéznie, mint a Szinyei Merse-képen. Az egyik fő gondot a helyszín megtalálása jelentette, a fél országot bejártam, a végén kiderült, hogy a Városligetben, a „Királydomb” közelében van egy szinte ugyanolyan bokros, pázsitos rész, mint a festményen. Többször is leellenőriztem, a napfény, az árnyékok reggel hét óra húszkor voltak olyanok, mint a képen. Ez azt jelentette, hogy a körülbelül harminc fős stábnak öt órakor kint kellett lennie. Háromféle kamerával dolgoztunk, például egy MTI-s srác hozott egy Linhofot, mert a nagy képen kívül a részleteket is külön-külön le kellett fotóznunk. Mindezt a Magyar Konyha számára készült néhány kép miatt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Lényegében ti buktattátok le a Budapesti Ifjúsági Park nagyhatalmú vezetőjét, Rajnák Lászlót. Hogy is történt pontosan?

Urbán Tamás:

1973 nyarán – miként évente mindig – riportot mentem készíteni az Ifiparkba. Fényképezőgéppel a nyakamban elsősorban a militarista jelvényeket viselő fiatalokra vadásztam, no persze a csinosabb csajok sem kerültek el a figyelmemet. A bejárattal szemben támasztottam a kórkört, figyeltem a beáramlókat. Kiszúrtam, hogy a pénztárnál váltott jegyeket rögtön az ajtóban elveszik a „beengedők”. Szemetes a közelben sem volt, ezért természetesnek tűnt, hogy amikor egy jókora csomag jegy összegyűlt, egy korosabb férfi

bevitte azt a pénztáros-fülkébe. Tíz perc alatt háromszor fordult, még sajnáltam is, hogy mennyit talpal a jegyekkel. Később, amikor bementem az irodába, ahol mindig a legkülönlegesebb italoktól rogyadozott az asztal, naivan megemlésttem tapasztalataimat Petrecz elvtársnak, az igazgató helyettesének, aki elmagyarázta, hogy mindezt azért van szükség, mert a fiatalok képesek szétszórni a jegyeket, és estére olyan lenne a Park, mint egy disznóól.

Két nap múlva ismét a Parkba mentem, de már kollégámmal, Szántó Gáborral. Neki is felhívtam a figyelmét a jelenségre, az erkélyről néztük a tömeget, közben pedig feltűnt, hogy alattunk némi elszámolási vita kerekedett egy asztaltársaság és a pincér közt. Kiderült, hogy a pincér nagyvonalúan nem adott vissza a 2 forint 50 fillérért árult zsíros kenyérért adott három forintból. Gábor ettől kezdve beindult, figyelt, majd lecsapott az éppen fizető fiatalra. Felírta azok nevét, aztán a pincér azonosításához szükséges jellegzetességeket. Zárás után ottmaradtunk Rajnák elvtársnál, elmeséltük neki a tapasztalatokat, mire előttünk látványosan kirúgatta a renitens felszolgálókat. Csak hogy mi másnap is kinéztünk, vettünk belépőjegyet (amit természetesen elvettek tőlünk), s csodák csodájára az előző nap kirúgott pincérekbe botlottunk.

Ezt követően elmentünk a kerületi rendőrségre, de ott még a jegyzőkönyvet sem akarták felvenni, mondták, Rajnákhoz nem lehet hozzányúlni. A KISZ-nél ugyancsak azt mondták, Rajnák jó elvtárs. Mire Szántó Gábor a Magyar Ifjúság hivatalos levélpapírján írásban tett feljelentést a KISZ-nél, a pártközpontnál, meg a kerületi rendőrségen. Azt ugyanis már nem lehetett az asztal alá söpörni.

Jávorszky Béla Szilárd:

De azért felülről, hatalmi szóval megpróbálhatták volna leállítani.

Urbán Tamás:

Gábor a végére okosan odaírta, hogy ezt a levelet még ez és ez a hatóság is megkapja. Úgyhogy kénytelenek voltak rámozdulni. Hamar kiderült, hogy amit mi észrevettünk, az csak a jéghegy csúcsa volt. Olyanokat megcsináltak, hogy az év végi zárásnál összeült a jegyemgsemmisítő brigád, s míg ők odabent a jobbnál jobb italokat itták, addig Petrecz Béla jegyek helyett újságpapírt égetett el. Így tízezerszám lett „ingyenjegyük” a következő évre. Az egészből bírósági ügy kerekedett, kiderült, hogy mégsem voltak annyira jó elvtársak. A három főnök – Rajnák László igazgató, Petrecz Béla helyettes, Tóth Ferenc vendéglátós – összesen tizenhét évet kapott.

Jávorszky Béla Szilárd:

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, a „Fekete Bárányok”⁶ időszakában hogy érezted, az Ifjúsági Magazin körül keményedett a helyzet?

Urbán Tamás:

Ilyesmit nem éreztem. De amúgy a „Fekete Bárányok” poszttert a Kálvin téri aluljáróban is én csináltam. Nem volt egyszerű annyi embert összeszervezni. Készített velük valaki más is szabadtéren képeket,⁷ de hát szerintem számukra az aluljáró volt a megfelelő helyszín, hisz ők mégiscsak underground együtteseknek számítottak akkoriban. Ami meg a szerkesztőség körüli problémákat jelentette, azok nem nagyon jutottak el hozzánk,

⁶ A „Fekete Bárányok” a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójának három népszerű, de a hivatalos kultúrpolitikai által sokat támadott rockzenekara, a Beatrice, a P.Mobil és a Hobo Blues Band, melyek ezen a néven 1980. augusztus 23-án az Óbudai-szigeten adtak közös, rocktörténeti jelentőségű koncertet.

⁷ Az említett fotókat Vértes György készítette.

munkatársakhoz. Azokat a csörtéket a főszerkesztő meg a helyettese vívta. Abban az időben már mindenki tudta, mit lehet, és mit nem. Mondjuk nem nagyon örültek annak, hogy a „Fekete Bárányokat” így felkaroljuk. Mondhatni, egyik együttes sem volt a KISZ KB szíve csücske.

Jávorszky Béla Szilárd:

Külföldi turnékra kijutottatok a zenekarokkal?

Urbán Tamás:

Néha előfordult. A legemlékezetesebb az volt, amikor a Bergendy együttesel és Boros Lajossal kiutaztunk a szibériai Uszty-Ilimszkbe. Összesen két koncertet adtak, de a „turné” tíz napig tartott. Mindenféle közlekedési eszközt használtunk. Amikor megérkeztünk egy vasútállomásra, odaállt egy ponyvás teherautó, átpakolták a cuccot és még vagy három órát zötykölődtünk a tajgán. Uszty-Ilimszk voltaképpen a helyi vízerőmű építőinek településeként jött létre, az Angara folyó mentén, Irkutszktól 650 kilométerre északra. Magyarok is dolgoztak kint, a rimretro.hu-n megtalálod Kiss Ferenc visszaemlékezéseit, aki többedmagával 1976-ban – a jobb élet reményében, esetleg kalandvágyból vagy más okok miatt – vállalta, hogy két évre odaszerződik építőmunkásnak. Szóval ide vittek minket is, felejthetetlen élmény volt, mínusz 25 fokban.

Jávorszky Béla Szilárd:

1979-ben összeállítottatok az Ifjúsági Magazin „válogatottját” az akkor legnépszerűbb pop-rock zenészekből. Kinek az ötlete volt a Nagy Csapat?

Urbán Tamás:

Nem emlékszem már, pontosan ki vetette fel – talán Sebők János? –, de közösen állítottuk össze. A Nagy Csapat-posztert pedig montázstechnikával készítettem. Nem volt egyszerű technikailag összehozni, hogy mindenki ugyanakkora legyen rajta. Tíz év múlva, 1989-ben ismét meghívtuk az egykori poszteren szereplő sztárokat, megismételtük a fotózást, úgy emlékszem, egyedül Nagy Feró nem vállalta.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az IM-ben amúgy a munkáid hány százaléka kötődött a popkultúrához?

Urbán Tamás:

Kevesebb, mint a fele. Inkább a szocio-jellegű fotóim voltak erősek. Például a csövesekről⁸ vagy a punkokról készültek. Sebők János nagy témái. Ezek jobban is izgattak. Azért sem vagyok ideális interjúalany számodra, mert engem nem annyira a zene, sokkal inkább a miliő vonzott. Aztán később, a nyolcvanas évek elején jöttek a nagy fotótémáim, például a börtönök, meg a kábítószer. Utóbbi nem is nagyon jelenhetett meg a magazinban. Akkoriban főként a szípu, a delít meg a noxiron ment, ezek voltak, amit a fiatalok el tudtak érni. Magam is kipróbáltam őket, ettől nagyot nőttek a szemükben. Azzal együtt, hogy majdnem behaltam. De pizok jó érzés volt. Meg így tudtam közéjük beilleszkedni. Akkor hoztak létre egy kísérleti csoportot a Róbert Károly körúti kórház addiktológiai részlegén, harminc gyerekkel. Azzal kísérleteztünk, hogy miként lehetne leszoktatni őket.

⁸ Nem azonos a csöves mai fogalmával, nem a hajléktalanokat jelenti, hanem a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójának jellegzetes ifjúsági rocker szubkultúráját. Szűk farmernadrág, flanel ing, hosszú haj, hard rock zene és alkohol.

Csoportterápiák, beszélgetések, zene, ahogy kell. Mondtam, hogy ismerek zenészeket, úgyhogy vittem magammal Benkő Lacit, Schuster Lórit, Szigeti Ferencet. Így jobban elfogadtak a terapeuták és a gyerekek is. Aztán onnan egy társasággal kipróbáltam, merr kíváncsi voltam a hatásra. Jobb a kábítószer, mint a pia, mert előzőtől hülyébbnek érzed magad, az utóbbitól meg okosabbnak. A másnap viszont mindkét esetben borzasztó.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ezeket a szociofotóidat a lap rendelte, vagy csak jóváhagyták a javaslataidat?

Urbán Tamás:

A szerkesztőségi megbeszéléseken rendszeresen javasoltam témákat. Mindig láttunk, hallottunk valami érdekeset, vagy kaptunk egy levelet, ami fölkelte az érdeklődésünket. 1973-ban például az aszódi nevelőintézet életét dolgoztam fel. Két-három hónapon keresztül, hetente több alkalommal is kimentem, szerencsére mindig hagytak fényképezni. Viszont öt évbe telt, mire az ott készített képeimet nyilvános helyen – 1978-ban, a Fiatalok Fotóművészeti Stúdiójában – kiállíthattam. Nap mint nap fiatalok között voltam, közelről szemlélhettem, miként él az ifjúság. Láttam, hogy sokan kábítószeresnek (persze nem annyira a ma ismert kábítószereseket szedték, inkább gyógyszereket, meg szípuztak), de ezt a problémát a sajtóban még megemlíteni sem lehetett, a megírt cikkeinket jól elzárták a KISZ vagy az MSZMP Agitprop. Osztályának páncélszekrényébe, mert az ilyen anyagainkat a megjelenés előtt persze mindig be kellett mutatnunk. Én a magam elhatározásából kezdtem el a kábítószeres fiatalokkal foglalkozni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Könnyen befogadtak?

Urbán Tamás:

Ezzel soha, semmilyen gondom nem volt. Senkire nem erőltettem rá magam, és ők sem voltak gyanakvók vagy agresszívok. Egyszer csak benne voltam a közegben, és minden jött magától. Ugyanez történt, amikor később a börtönöket jártam. Nem kapkodtam el semmit, inkább kivártam, sokszor úgy tettem, mintha oda se figyelnék, egy idő után általában ők szólítottak meg, hogy nem akarnám-e őket lefényképezni. Sokszor kértek, hogy megadják a címüket, küldjem már el a fotókat a családnak. De azt nem vállaltam, arra mindig vigyáztam, mert ha egyszer valamit megteszek valakinek, akkor nincs megállás. Ennek ellenére jó kapcsolat volt köztünk, az örök is tisztában voltak azzal, hogy sok mindenről tudok, amiről ők nem. Ezekről soha nem kérdeztek, és én sem mondtam volna meg. Az a rengeteg cucc, amit a rabok odaadtak nekem, hogy csempésszem ki, adjam oda valakinek, vagy őrizzem meg, önmagában öt év fegyházát érdemelt volna. Ezeket a tárgyakat azóta is őrzöm.

Jávorszky Béla Szilárd:

Térjünk még vissza egy pillanatra az Ifjúsági Magazinhoz. Meddig dolgoztál ott?

Urbán Tamás:

1992-ben jöttem el, amikor eladták a lapot egy holland cégnek, s az új főszerkesztő kijelentette, hogy nincs többé szükség szociografikus írásra. A fiatalok életörömré, vidámságra vágnak, semmi kábítószer, depresszió, öngyilkosság. Akkor álltam fel. Persze közben már tudtam, hogy megyek ki Hamburgba, a Sternhez. Én amúgy ezt a holland céget a legszívesebben bepereltem volna jogosulatlan névhasználatért, hisz onnantól annak a lapnak semmi köze nem volt az egykori Ifjúsági Magazinhoz. Nekik nyilván csak a jól hangzó név kellett. Azé a lapé, amely fénykorában 350 ezer példányban kelt meg.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Sternhez amúgy hogy kerültél?

Urbán Tamás:

1989 végén, a romániai forradalom idején a fotósok közül ötödikként jutottam át a határon. Fel volt osztva az ország, nekem Temesvár jutott. Izgalmas feladat volt, rengeteget fotóztak, s az akkori kelet-európai változások miatt Magyarország érdekes lett Nyugaton. A divattervező Király Tamás révén ismerkedtem össze a Stern munkatársaival, előbb a Náncsi néni éttermébe vittem nekik megmutatni néhány anyagomat, majd Wolfgang Behnken úr várt rám december 5-én Hamburgban. Este hétkor került rám a sor, tíz perc alatt átlapozott háromszáz képet, majd jelezte, hogy jöjjek három hónapra Hamburgba. Egy vajdasági magyar fotós, Moldvai Misi mondta, évek óta nem volt arra példa, hogy valakit így meghívjon a Stern. Indításként megvették három sorozatomat, darabját hatezer márkáért. Miközben nekem odafelé menet csak száz márká lapult a zsebemben, és aggódva figyeltem a taxiban, hogy az óra már tizenhét márkát mutat, és így hogy lesz a gyerekeknek karácsonyi ajándék, este tizenhét ezer (plusz kétezer bónusz) márkával a zsebemben távoztam a pénztárból. Ezen felül öt hónapon át fizették a hamburgi szállásom. Valamint minden egyes riportomat vastagon honorálták.

A Sternnél tudták, hogy bűnügyet és kurvákat is fotózok, úgyhogy azt a feladatot kaptam, hogy „Sex-Welle in der DDR” (Szexhullám az NDK-ban). Akkoriban alakult át az egykori Kelet-Németország, kezdtek az egykori gépíró kislányok sztriptíztáncosokká válni. A nyugat-német fotósokkal nem álltak szóba, velem, magyarral, kelet-európaival viszont igen. Mindent megadtak. Kitaláltam például, hogy „bolondos Trabantokat” szeretnék fotózni. Egy héten keresztül minden megyei lapban megjelent a felhívás, mire csak úgy ömlöttek a levelek. Volt, aki fából faragta a Trabantját, mások Mercedest vagy Porschét csináltak belőle. A fél falu összeszaladt, mikor megérkeztem valahová. Ráadásul egy rozoga Daciával jártam. Nem értették, a Stern fotósaként miért ilyenekkel közlekedek. Attól kezdve aztán inkább letettem a kocsit a falu szélén, és onnan gyalogoltam be. Huszonhárom-huszonnégy napig csináltuk ezt a „kampányt”, ötszáz márkás napidíjat fizettek, plusz megjelenéskor egy vastag összeget. Mondhatom, bőségesen lefőlöztem a rendszerváltás hozadékát.

Jávorszky Béla Szilárd:

1993-ban mégis visszajöttél. Miért?

Urbán Tamás:

Akkorra Magyarország már nem volt annyira érdekes Németországban. Ajánlották nekem, hogy menjek a forrongó balkáni országokba, de ott se hely-, se nyelvismeretem nem volt. Úgyhogy nem vállaltam, hazajöttem, majd hosszú éveken át a Blikknél voltam bűnügyi fotóriporter. Mikor 2000-ben abbahagytam, Garamvölgyi⁹ hívott, hogy segítsék neki tartalmi szempontból megszerkeszteni a rendőrség honlapját. Onnan kerültem át 2002-ben a rendőrségi múzeumba, ahová vittem magammal a Magyar Rendőr című folyóirat fotóanyagát is. Amit amúgy tíz évvel korábban mentettem meg az enyészettől: a magazin Dessewffy utcai szerkesztősége előtt két doboznyi filmre és fotóra lettem figyelmes, mint kiderült, csak arra vár, hogy egy teherautó kivigye a szemétkébe. Úgyhogy inkább elhoztam, majd a rendőrségi

⁹ Garamvölgyi Lászlót (1955) sokan a rendőrségi kommunikáció atyjának is nevezik, 1998-ban az ő vezetésével állt fel a hatóság kommunikációs igazgatósága. 2013-ig volt a rendőrség szóvivője. Emellett számos oknyomozó könyvet írt.

múzeumba kerülve elkezdtem digitalizálni. Több mint 64 ezer kép került fel a magyarrendor.hu oldalra. Majd nekiálltam a saját archívumom digitalizálásának. A munkásságom a Forteplanra hagyom, minden riportomból 2-3 fotót.

Jávorszky Béla Szilárd:

A régi lapok archívumait idővel felszámolják, széthordják, kidobják. Neked mennyire sikerült megőrizned az egykori negatívjaidat?

Urbán Tamás:

Mindig sikerült úgy alakítanom a folyamatokat, hogy negatívjaim nálam maradtak. Még a Sternnél is sikerült őket visszakérnem. Kifizették, de visszaadták. Mostanában amúgy rengeteget lapozom a régi IM-eket, dolgozom fel a saját anyagaimat, ami a rendszerváltás előtti korszakból javarészt magazinok. Anno roppant precízen vezettem a naplómát és az archívumokat, de aztán a kilencvenes években mindig kértek tőlem képeket, amelyeket kivettem, és vagy nem kaptam vissza, vagy nem tettem vissza őket a helyükre. Emiatt most hatalmas a káosz. Közel egymillió kocka negatívról beszéltek. Szerencsére a kilencvenes évektől megint minden precízen van vezetve. De azok már szinte kivétel nélkül rendőrségi anyagok. Néhány év leforgása alatt négyezeröttszáz helyszínre jutottam el.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mikortól kezdett érdekelni a bűnügy, mint téma?

Urbán Tamás:

Mindig is érdekelt. A balesetektől a hullaházig mindenhol fotóztam. Standby üzemmódban voltam, hallgattam a rendőrök, a mentők, a tűzoltók rádiós hullámsávját, és ahogy esemény történt, azonnal mentem. Amikor a kilencvenes évek elején visszajöttem a Sterntől, kaptam kölcsön egy Land Rovert, abban minden volt, életmentő felszerelés, tűzoltócucc, aggregátor. Egy idő után a rendőrök is szívesen szóltak, akkoriban nekik még nem volt aggregátoruk, úgyhogy a baleseti helyszíneket én világítottam be. Négy évig csináltam. Aztán kissé depressziós lettem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Végezetül egy viszonylag friss fejlemény: nemrég kerültek fel a Forteplanra azok a fotóid, amelyeket 1975-ben a Gerlóczy Gedeon lakásának falain lógó Csontváry-képekről készítettél. Miként sikerült ennek a témának a nyomára bukkannod?

Urbán Tamás:

1975 nyarán meghalt a híres építész, Gerlóczy Gedeon,¹⁰ a Csontváry-képek megmentője. Sosem dicsekedett gyűjteményével, így azokat addig csak néhány beavatott láthatta a Galamb utcai bérház hatodik emeleti lakásában. Czippán Gyuri újságíró barátom, a Hétfői Hírek akkori munkatársa szólt, hogy csináljunk riportot róla. Gerlóczy Amerikában élő, de akkor épp itthon tartózkodó lánya, Glória fogadott minket és ahogy beléptem az ajtón, majd elájultam, amikor megláttam a falakon a ma már mindenki által ismert, felbecsülhetetlen értékű festményeket. Készítettem pár fotót, majd két nap múlva kaptam egy levelet, hogy „Tisztelt Urbán úr, nem erről volt szó, abban állapodtunk meg, hogy csak egy képről készíthet fotót, ön viszont több képet csinált. Kérem, a többit semmisítse meg”. Persze ilyesmi

¹⁰ Gerlóczy Gedeon (1895–1975) magyar építész. A húszas évek derekán egy árverésen vásárolta meg a Csontváry-hagyatékot, amelyet eredetileg fuvarosok akartak megvenni zsákvászonnak.

megállapodásról szó sem volt, nyilván az ismerősei tiltatták le vele utólag. Az ott található harminc-negyven kép nagy része később lekerült Pécsre. Viszont mikor pár akkori fotómat feltettem a Forteplanra, egyből megkeresett néhány művészettörténész, hogy küldjem át nekik az összes fotót. Kiderült, rajtam kívül senki más nem fotózott ott.

Jávorszky Béla Szilárd